

Taira Djafarova (toim.)

OLEN HELMI SIMPUKASSA

Azerbaidžanilaisen lyriikan antologia. Suomentaneet
Taira Djafarova, Leevi Lehto, Jukka Mallinen,
Timo Malmi ja
Hannu Mäkelä

OLEN HELMI SIMPUKASSA

© 2014 Taira Djafarova ja suomentajat

ISBN 978-952-215-554-2

ULKOASU

Make Copies

KANNEN KUVA

”Rakastavaisten ensimmäinen keskustelu”

Azerbaidžanilainen miniatyyri 1600-luvulta

Suomennostyötä on avustanut FILI –

Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus

FILI
FINNISH LITERATURE EXCHANGE

VALMISTAJA

BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

2014

ntamo

www.ntamo.net

Taira Djafarova (toim.)

OLEN HELMI SIMPUKASSA

Azerbaidžanilaisen lyriikan antologia

Suomentaneet Taira Djafarova, Leevi Lehto,
Jukka Mallinen, Timo Malmi ja
Hannu Mäkelä

ntamo

LUKIJALLE

Azerbaidžania kutsutaan ”tulen maaksi”. Se sijaitsee Kaukasiassa, pohjolan ja etelän, idän ja lännen, Euroopan ja Aasian yhtymäkohdassa Kaspianmeren rannalla. Vanhoina aikoina Azerbaidžanin kautta kulki lukuisia karavaaniteitä, muun muassa kuuluisa silkkitie Aasiasta Eurooppaan. Matkailijat, jotka silloin kävivät Azerbaidžanissa, näkivät maan palavan. Tulta ylläpiti öljy, jota löytyi Apsheron niemimaalta ja mereltä. Eikä vain maa, vaan myös Kaspian merenpinta saattoi liekehtiä. Palavan meren näki 1800-luvulla mm. Alexandre Dumas vanhempi joka kuvasi sitä omissa muistelmissaan. Tulenpalvonnan perustaja Zardusht (Zoroaster/Zarathustra) syntyi Azerbaidžanissa ja hänen kirjoittamansa teos *Avesta* on paljon vaikuttanut azereiden kulttuuriin, menoihin ja tapoihin. Bakun kaupungin lähellä sijaitsee edelleen Tulenpalvojien temppeli.

Ensimmäinen azerbaidžanilaisen teos, jolla on kirjallista merkitystä on 600-luvulla kirjoitettu kansaneepos *Kitabi dede Korkut* (”Isoisä Korkutin kirja”). Teoksen käsikirjoitusta säilytetään saksalaisen Dresdenin kaupungin arkistossa. Eepos on kirjoitettu turkin azeriksi. Vuonna 1999 sen 1300-vuotista historiaa juhlittiin Unescon johdolla.

Azerbaidžan on joutunut tavan takaa valloittajien käsiin. Näiden kielet ovat myös vaikuttaneet runouteen, ja ensimmäiset azerbaidžanilaiset runot on kirjoitettu arabin ja persian kielillä. Azerbaidžan on luonnonkaunis maa vuoristoinen, koskineen ja metsineen ja runoilijat hakeutuivat luontoon, paikkoihin, joita vuoret ympäröivät. Ei ole mikään ihme, että monet runoista kuvaavat juuri maan luontoa ja sen vuoria. Toisena keskeisenä aiheena on sitten ikuinen aihe: rakkaus.

Kuuluisimmat keskiaikaiset runoilijat olivat Khagani, Nizami, Nasimi, Fyzuli ja Natavan. He kirjoittivat runoja gaseelin, robaiin, kytan, kasidin, ba-

jatin ja goshman muodoissa, kuten silloin oli tapana. Gaseeleissa ylistettiin naisten kauneutta ja lyhyet robaii-säkeistöt taas sisälsivät viisaita ajatuksia. Suurimpana runoilijana pidetään Nizamia. Hänen kirjoittamansa runoteos *Khamse* sisältää viisi hienoa runoelmaa. Niistä tunnetuin ja edelleen suosituin on *Leili ja Medzhnun*. Tätä teosta monet myöhemmin pyrkivät jäljittelemään. Ensin Khagani ja Nizami ja sitten heidän jälkeensä syntyneet suuret runoilijat Nasimi ja Fyzuli vaikuttivat aikanaan Lähi- ja Keski-Idän maiden kirjallisuuteen.

Alussa runoilijat kirjoittivat arabin kielellä, mutta 11. vuosisadalta alkaen alettiin runoja kirjoittaa myös farsiksi. Vanhat runoilijat olivat yleensä saaneet hyvän koulutuksen ja olivat ainakin kaksikielisiä. Esimerkiksi Nizami osasi täydellisesti arabiaa ja farsia.

1800-luvulla Azerbaidžan taas oli jaettu Persian ja Venäjän kesken. Pohjois-Azerbaidžan kuului Venäjälle ja Etelä-Azerbaidžan Persialle. Nykyisessä Iranissa asuu siksi edelleen paljon azereita.

Venäjän valtaan jäänyt osa taas kuului kuvernementtinä Venäjän Imperiumiin ja vallankumouksen jälkeen siitä tuli Neuvostoliiton tasavalta. Perestroikan jälkeen Azerbaidžan sai takaisin valtiollisen itsenäisyytensä ja siitä tuli Azerbaidžanin tasavalta 1991.

Tähän valikoimaan on valittu runoilijoita satojen vuosien ajalta. Toivon, että teos voisi runojensa kautta edes hieman valoittaa suomalaisille melko tuntemattomaksi jäänyttä maata ja kansaa, joka muutenkin on tutustumisen arvoinen.

Helsingissä 28.10.2014

Taira Djafarova

KHAGANI SHIRVANI (n.1120–1199)

Khagani Shirvania pidetään yhtenä suurimmista azerbaidžanilaisista runoilijoista. Hän syntyi kirvesmiehen perheeseen pienessä kylässä lähellä Shemakhan kaupunkia. Kasvun eväät hän kuitenkin sai setänsä kotoa. Setä Mirza-Kafi oli tiedemies, lääkäri ja astronomi. Nuori mies opiskeli Shirvanshahin hovissa runoilija Abul-Ulan luona. Shirvani kutsuttiin itsekin ajan myötä hoviin ja hänet nimettiin hovirunoilijaksi. Tuolloin hän otti lisänimen Khagani, joka tarkoittaa hoviin kuuluvaa. Khagani Shirvani kirjoitti gazeelin, robaiin ja kasydin runotyypeillä. Kansa piti hänen runoistaan ja ne olivat laajalti suosittuja. Runoilija matkusti paljon Lähi-idässä. Kerran matkalta palattunaan Shirvani katkaisi suhteet hoviin ja erosi virastaan. Shaahi Ahsitan määräsi runoilijan suljettavaksi vankilaan. Siellä Shirvani kirjoitti yhden parhaista teoksistaan *Vankilan elegia*. Hän omisti teoksen Byzantian prinssille Andronikille, joka silloin vieraili Taka-Kaukasiassa. Kun runoilija oli vapautunut prinssin avulla vankilasta, hän asettui asumaan Tebrisiin. Hänet on haudattu Runoilijoiden Mausoleumiin lähellä Tebrisia.

Kyta-runoja

1.

Kuin meri palatsit tsaarien – vaan helmiä siellä näe en.
Kupinnuolijat siellä tungeksivat kuin parvet haikalojen.

Mies järjen, maltin, pyrinön – tiellään menestykseen –
ei sinne hän suuntaa purttansa henkisen rikkauden.

Et elävän tunteen helmiä sieltä löydä etsienkään;
vain juorut – ja ikuinen typeryyys – siellä vellovat kiertäen.

Ah sydän, jos totuutta lemmit sä, järkeen turvauduthan:
se ahneuden kaulan katkaisee, sinut hyvyteen ohjaten.

Voit elää erakkona, kun vain rauhan ja leipää saat:
älä armoa, virkaa, ansioita hae pidoista tsaarien.

2.

Sanoi Kalifi kerran: ”Tule sihteerikseni.
Sulle lupaan lahjoja paljon, ja myöhemmin ylennyksen.”

”Ah sopisin kyllä tuohon: tyylini verraton on,
vaan kumminkin oikopäätä torjun tarjouksen.

Ei sihteerinäsi olla kummoinen kunnia oo!
Edes visiiriksi päästä halaja lainkaan en!

Ken aurinko on itse, ei tähdeksi muuttua voi.
Ei velkahattu kunniaa tuo, vaan – alennuksen!”

Suom. Leevi Lehto

Kaksi robaiita

1.

Ei viiniä minulle, pyydän, ei enää.
On sydän särkynyt, ja näen vain pimeää.
Voit kaataa, ja taas kaataa – se mitä hyödyttää
kun viini murhettani ei voi häivyttää.

2.

Mulle valtias lahjoja tarjoaa.
”Mitä, Khagani, mielesi halajaa?”
Hälle vastaan: ”Suuri, mitä sä voit,
kun nuoruuttain et saata palauttaa.”

Suom. Leevi Lehto

Gaseeli

Tule pellolle kanssani, rakkaani, näe kukkaisloisto sen.
Jo tapaamismaljoja nostelevat aamutuuli ja ruusunen.

Miten narsissi lemmeistä päihtynyt on, satakieli ihmettelee –
ei tiedä: sitäkin odottaa jo tulppaani punainen.

Mua lilja vannoo ja varoittaa: ”On lempi petollinen.”
Vaan tokkopa neuvonsa entänee korviin lempivien.

Veronkantaja Kevät nyt haaveineen kukasta kukkaan käy.
Ruusu pukunsa suoja ja peittää sen kätköihin lehtien.

Azerbaidžan Kaspianmeren rannalla ja muinaisen silkkitien varrella, pohjolan ja etelän, idän ja lännen, Euroopan ja Aasian rajalla, on todellinen tulen maa. Kautta aikojen sen kautta kulkeneet matkailijat ovat nähneet maan palavan. Tulta on ylläpitänyt öljy, jota on riittänyt kaikkialla. Myös tulenpalvonnan perustaja, meillä Zarathustrana tunnettu, oli syntyjään azerbaidžanilainen.

Azerbaidžanilaiset runoilijat ovat vuosisatojen ajan ylistäneet paitsi tulta, myös maan luonnon ja ihmisten kauneutta – vuoristoja, koskia ja metsiä, naisia ja miehiä – tai pohtineet elämän katoavuutta ja viinin iloa robaii-nelisäkeissä. Monasti valloitetun maan kirjallisuus on ollut monikielistä: runoilijat ovat käyttäneet niin turkin azeria kuin arabiaa, farsia, venäjää.

Tämä ensimmäinen suomeksi julkaistu azerbaidžanilaisen runouden valikoima sisältää runoja lähes tuhannen vuoden ajalta. Antologian toimittaja Taira Djafarova on syntynyt Bakussa ja opiskellut Moskovan kirjallisuusinstituutissa. Hän on asunut Suomessa 1980-luvulta lähtien ja kääntänyt venäjäksi mm. Aleksis Kiven, F. E. Sillanpään, Veijo Meren, Rosa Liksomin ja Sofi Oksasen tuotantoa.

